

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ ÁLTAL AKKREDITÁLT NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNY

Az alapvető jogok biztosának

JELENTÉSE

az AJB-1897/2020. számú ügyben
a szituációs jogos védelem szabályozásával összefüggésben
(Előzmény ügy: AJB-570/2019.)

Előadó: dr. Pápai Anita

Érintett szervek:

- Igazságügyi Minisztérium
- Kúria
- Legfőbb Ügyészség
- Magyar Ügyvédi Kamara

2020.

**Az alapvető jogok biztosának
Jelentése
az AJB-1897/2020. számú ügyben**

Előadó: dr. Pápai Anita

Az eljárás megindítása

Egy magánszemély beadvánnyal fordult az alapvető jogok biztosához az ún. *szituációs jogos védelem* szabályainak alkotmányossági szempontú értékelésével összefüggésben. A beadvány értelmében a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény kiterjesztett jogos védelmi szabályozása alkotmányos aggályokat vet fel.

Tekintettel arra, hogy a jogos védelem intézménye szoros összefüggésben áll az élethez való joggal és az önvédelemhez való joggal, a beadvány alapján vizsgálatot indítottam az érintett szabályozásra vonatkozóan. Vizsgálatom során megkerestem az Igazságügyi Minisztériumot, a Legfőbb Ügyészséget, a Kúriát és a Magyar Ügyvédi Kamarát.

Az érintett alapvető jogok

- Az élethez való jog: „Minden embernek joga van az élethez” [Alaptörvény II. cikk]
- Az önvédelemhez való jog: „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.” [Alaptörvény V. cikk]
- A jogállamiságból eredő jogbiztonság elve: „Magyarország független, demokratikus jogállam.” [Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése]

Az alkalmazott jogszabályok

- az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (Ajbt.)
- a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.)
- az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény (EJEE)

A megállapított tényállás

1. A vizsgálatom alapját képező beadvány a Btk. alábbi rendelkezéseit érintette:

„22. § (1) Nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

(2) A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha

- a) azt személy ellen

- aa) éjjel,
- ab) fegyveresen,
- ac) felfegyverkezve vagy
- ad) csoportosan követik el,
- b) az a lakásba
- ba) éjjel,
- bb) fegyveresen,
- bc) felfegyverkezve vagy
- bd) csoportosan történő jogtalan behatolás, vagy
- c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás.

(3) Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl.”

A Btk. miniszteri indokolása szerint „a törvény a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés biztosítására a jogos védelmi helyzetet kiszélesíti, és törvényi vélelmet állít fel arra, miszerint vannak esetek, amikor a jogtalan támadás oly módon történik, hogy a megtámadott joggal feltételezheti, hogy a támadás az élete ellen irányult, és ilyenkor már a jogtalan támadás körülményei megteremtik a lehetőséget a védekezés szükséges mértékének a túllépésére. Ezekben az esetekben a bíróságnak nem kell vizsgálnia a szükséges mérték kérdését. A törvény úgy rendelkezik, hogy az a személy, akit éjjel támadnak meg, vagy akire fegyverrel támadnak, alappal gondolhatja, hogy a támadás az élete kioltására irányul, és ennek megfelelően választhatja meg a védekezés módját.”.

A beadványozó álláspontja szerint azonban a közbiztonság erősítése nem indokolhatja az élethez való jog szűkítését. Megítélése szerint a Btk. 22. § (2) bekezdése az Alaptörvény I. cikkének (3) bekezdésével ellentétes, amely kimondja, hogy „alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható”. A panaszos szerint a védekezés jogának ilyen mértékű kiszélesítése nem lehet szükséges eszköze a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépésnek.

Ezen túlmenően a panaszos azt is aggályosnak tekinti, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdése a védekezővel szemben semmilyen követelményt nem támaszt (ijedtség, menthető felindulás). E szubjektív körülmények ugyan megjelennek a Btk. 22. § (3) bekezdésében, azonban szemben a korábbi szabályozás 2009 augusztusát megelőző rendelkezéseivel,¹ a jelenlegi szabályozás nem tartalmaz utalást a védekező felismerési képességére (beszámítási képességére) vonatkozóan. A Btk. 22. § (3) bekezdése ugyanis – megegyezően a régi Btk. 2009 augusztusát követő szövegállapotával – a büntethetőséget kizáró oknak tekinti önmagában azt, ha a védekező az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi, ám nincs szükség annak vizsgálatára, hogy a védekező ijedtsége vagy menthető felindulása ellenére felismerhette-e az általa okozott sérelem nagyságát.

Ez alapján tehát a panaszos interpretációja szerint a Btk. 22. § (2) bekezdésébe foglalt szabályozás nem csupán alkotmányos értelemben aggályos, hanem szükségtelen is, hiszen, ha az e rendelkezés valamely esetkörébe tartozó (pl. éjjel elkövetett) jogtalan támadás esetén a védekező az elhárítás szükséges mértékét a beszámítási képességét nem érintő ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi és védekezésével a támadó életét kioltja, cselekménye éppúgy nem lesz büntethető, mint a Btk. 22. § (3) bekezdésében foglalt esetben (ijedtség, menthető felindulás).

¹ Btk. 29. § (2) Nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét azért lépi túl, mert azt ijedtségből vagy menthető felindulásból képtelen felismerni. (hatályos: 2009. augusztus 8-ig)

A fentiek alapján összességében *a panaszos álláspontja szerint az ún. szituációs jogos védelem szükségtelenül és aránytalanul korlátozza az élethez való jogot.*

A panaszos által kifejtett alkotmányossági aggályok alaposabb áttekintése érdekében vizsgálatot indítottam a jogos védelem panasszal érintett szabályozását illetően.

2. Vizsgálatom keretében elsőként a büntetőjogi jogalkotásért felelős *igazságügyi minisztert* (a továbbiakban: IM) kerestem meg, és arra kértem, tájékoztasson arról, hogy véleménye szerint a Btk. 22. § (2) bekezdésében szereplő szabályozás az Alaptörvény II. cikke szerinti élethez való jog aspektusából tekintve – figyelemmel a (3) bekezdésre is – mennyiben feleltethető meg az Alkotmánybíróság által kimunkált és az Alaptörvényben az alapjogok korlátozása kapcsán nevesített szükségességi-arányossági követelménynek. Ezen túlmenően arra vonatkozóan is kértem a véleménye kifejtését, hogy álláspontja szerint egymáshoz képest miként értelmezhető a Btk. 22. § (2) illetve a (3) bekezdése; létezhet-e olyan esetkör, amelyben mindkét rendelkezés alapján mentesül a felelősségre vonás alól az elkövető; illetve helytálló-e az a megközelítés, amely szerint a Btk. 22. § (2) bekezdése objektív, míg a 22. § (3) bekezdése szubjektív mentesülési okot jelent.

Az IM a válaszában hivatkozott a Kúria – a Legfelsőbb Bíróság élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló 15. számú irányelve III. részének helyébe lépett – *4/2013. BJE határozatára*, amely a jogtudomány által kimunkált olyan értelmezésnek ad helyet, miszerint a támadás jogellenessége olyan objektív ismérv, amely független a támadó szándékától. Ezzel szemben áll a védekező cselekmény, amely kényszerű, hiszen a védekezést mindig megelőzi a támadás illetve fenyegetés. Ez alapján a védekezés azért jogos, mert a támadás jogtalan. E körben a tárca a jogegységi határozat azon megállapítását hivatkozta, amelynek értelmében a jogtalan támadás tényének megállapíthatósága esetén az elhárítás szükségessége nem vitatható.

A tárca hangsúlyozta, hogy a jogos védelem törvényi rendelkezésein belül a (2) bekezdés eseteihez megdönthetetlen védelem társul, azaz a jogtalan támadást ezekben az esetekben a védekező életének kioltására irányulónak kell tekinteni. Ezzel állítása szerint a jogalkotó *a jogtalan támadással érintett sértetteknek a támadóhoz képest hátrányos helyzetét igyekezett kompenzálni*, hiszen egy támadás esetén a sértett, a védekező személy nincs felkészülve az őt érintő fenyegetésre és konkrét támadásra, így kiszolgáltatott helyzetbe kerül.

Az IM kiemelte, a Kúria hivatkozott jogegységi határozata a jogos védelem határainak esetlegesen *contra legem* jogértelmezéssel történő tágításának lehetőségét akadályozta meg azzal, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdésének b) és c) pontjaiban meghatározott esetek (a lakásba illetve a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás speciális esetei) megítélését logikailag az a) ponthoz (személy elleni jogtalan támadás) kapcsolta. *A tárca egyetért a Kúria azon jogértelmezésével*, miszerint a b) és c) pontokban nevesített jogtalan támadások esetében a szituációs jogos védelem szabályainak alkalmazására csak akkor van lehetőség, ha a támadás hatókörében olyan vétkes személy tartózkodik, aki védekezni kényszerül és a támadást el kell hárítania. Szerinte ugyanis a Btk. 22. § (2) bekezdése félreérthetetlenül a védekezőről rendelkezik.

Az érintett törvényi rendelkezésekben elkövetési körülményként megjelölt éjjel fogalma tekintetében a tárca – a büntető joggyakorlatra alapítva – nem kizárólag a napszakként, hanem szituációként, helyzetként is való értelmezésre hívja fel a figyelmet, utalva ezzel arra, hogy az éjszaka mesterségesen megteremtett nappalal azonos körülmények között történő védekezés esetén a jogos védelem általános szabályai – a Btk. 22. § (1) és (2) bekezdése – alkalmazandók.

A megkeresésem másik kérdését illetően – amely a (2) és a (3) bekezdés egymáshoz való viszonyára vonatkozott – *a tárca szerint e két bekezdés értelmezése során nem az egymáshoz való viszony a meghatározó, hanem a klasszikus jogos védelemtől való eltérés. A*

két bekezdés közös sajátossága, hogy kivétel nélkül feltételezik a jogtalan támadás megvalósulását. A jogtalanság tekintetében pedig ugyanazokat a körülményeket kell vizsgálni, mint a klasszikus jogos védelemnél.

A tárca szerint a két bekezdés közötti *alapvető különbség az elhárító cselekmény mértékének és a túllépés lehetőségének vizsgálatában mutatkozik meg* leginkább. Mind a klasszikus jogos védelem (1) bekezdése, mind a (3) bekezdés esetén vizsgálni kell egymáshoz viszonyítva a támadó és a védekező cselekményének lehetséges eredményét, valamint, hogy volt-e más, enyhébb módja a védekezés kifejtésének (szükségesség). Ha az elhárításhoz másik, enyhébb eszköz is rendelkezésre állt, ám a védekező ezt a támadás okozta ijedségből, menthető felindulásból nem ismerte fel, a cselekménye büntetendő, de maga a védekező személy a Btk. 22. § (3) bekezdése alapján túllépés miatt nem büntethető.

Ezzel szemben a Btk. 22. § (2) bekezdése taxatív eseteiben a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására irányult volna. Tehát további mérlegelés szükségtelen: a védekező és a cselekménye sem büntethető. A tárca szerint ezzel a jogalkotó megteremtette a védett jogtárgyak egyenértékűségét, illetve a bírói gyakorlat által kimunkált azon elvet emelte törvényi szintre, amely szerint az élet ellen irányuló támadás elhárításakor a védekezés az eredményre tekintet nélkül korlátlan. Hangsúlyozta tehát, hogy *amennyiben a támadás jogtalansága a szituációs jogos védelem szerinti esetekben – (2) bekezdés – megállapítható, úgy az elhárító cselekmény esetében a túllépés fogalmilag kizárt, ezért nem vizsgálható, szemben a Btk. 22. § (3) bekezdése szerinti esettel.* Erre tekintettel szerinte nem képzelhető el, hogy egy személy a (2) és a (3) bekezdésre tekintettel is mentesüljön a felelősség alól. Utalt továbbá arra is, hogy a két bekezdésben szereplő mentesülési okokat nem lehet tisztán objektív és szubjektív mentesülési okoknak tekinteni, mert a jogalkalmazóknak mindkét esetkörben a mérlegelő tevékenységük keretein belül kell vizsgálniuk a támadás jogtalanságának meglétét és a jogos védelem akadályainak kizártságát.

3. A vizsgálatom keretében a joggyakorlat megismerésére is kísérletet tettem: a *Kúria*, a *Legfőbb Ügyészség* (a továbbiakban: LÜ) és a *Magyar Ügyvédi Kamara* (a továbbiakban: MÜK) egyaránt ismertette szakmai álláspontját és tapasztalatait hivatalommal.

A *Kúria* elnöke utalt arra, hogy a jogos védelem ítélkezési gyakorlatának vizsgálatára *joggyakorlat-elemző csoport alakult 2019. év elején.* Ennek eredményéről, a joggyakorlat-elemző csoport megállapításairól egyelőre azonban nem rendelkezem hivatalosan elérhető adatokkal, ugyanis ezzel összefüggésben a *Kúria* oldalán nem található információ.²

Ezen túlmenően a *Kúria* elnöke megküldte részemre *dr. Kónya István*, a *Kúria elnök-helyettese előadás-anyagát* abbéli reményét kifejezve, hogy az összeállítás rávilágít arra, hogy a jogos védelem intézménye az Alaptörvény V. cikke szerinti önvédelem alapjogának büntető anyagi jogi megfelelője. Mint ilyen, a *Kúria* értelmezésében a védekezés a jogtalan támadással szembeni ellenszegülés szabadságát jelképezi, amely az ember veleszületett, elvitathatatlan ellenállási joga. Levelében továbbá azt is kiemelte, hogy a mellékelt összeállításban szereplő elvi határozatok azt a célt szolgálják, hogy a bíróságok egységesen és szöveghűen értelmezzék az érintett anyagi jogi rendelkezéseket, amely lehetővé teszi a józan észnek, a közjónak megfelelő, valódi jogalkotói akarat érvényesülését.

A *Kúria* leveléhez mellékelt összeállítás a 4/2013. számú jogegységi határozatra hivatkozik, amelyet követően felsorakoztatja a *Kúria* ítélkezési gyakorlatából azon döntéseket, amelyek álláspontja szerint megalapozzák a 4/2013. BJE megfelelő kiegészítésének szükségességét. Ezek közül az alábbiakat tartom szükségesnek e jelentés keretei között hivatkozni.

² <https://kuria-birosag.hu/hu/joggyakorlat-elemzo-csoportok-osszefoglalo>

- A *Kúria EBH2017.B.20 számú elvi határozata* a jogegységi határozat szituációs jogos védelmet tárgyaló 2. pontjának kiegészítését alapozza meg az elnök-helyettes szerint. Az elvi döntés ugyanis egyrészt kimondta, hogy *a terheltet éjszaka ért személy elleni támadás megalapozza az elhárítás szükségességét, amely nem korlátozható, ezért a túllépés fogalmilag kizárt*; másrészt, hogy *a közvilágítás működése az éjszaka tényét és annak büntetőjogi jelentőségét nem befolyásolja*. Ennek kapcsán az elvi döntés azzal érvelt, hogy a büntetőjogi Kommentárban szereplő magyarázat – miszerint, ha egy környezet mesterségesen kiküszöböli az éjjel alapvető tulajdonságait és a nappalal azonos körülményeket teremt, akkor az éjjel fogalmát figyelmen kívül hagyva a jogos védelem általános szabályai szerint kell eljárni – nem alkalmazható pusztán az éjszakai közvilágításra hivatkozva, az ugyanis az éjjel fogalmának törvényi felhatalmazás nélküli relativizálásához vezetne. Az összeállítás később utal rá, hogy e kérdés megítélésében a közelmúlt ítélkezési gyakorlata nem volt egységes.

Az elnök-helyettes hivatkozott továbbá ugyanezen elvi döntés azon megállapítására, miszerint a Btk. 22. § (2) bekezdés a) és b) pontjaiban szabályozott esetei a hozzájuk tartozó alpontokkal konjunktívák, vagyis mind az a), mind a b) pont a hozzájuk tartozó valamelyik alponttal együtt, külön-külön alkot együttes feltételt.

- A *Kúria EBH2018.B.11 számú elvi határozata* a javak elleni jogtalan támadásra összpontosított. Az elnök-helyettes összeállítása szerint az elvi döntés azon megállapításával szükséges kiegészíteni a jogegységi határozatot, amely kimondja: *javak elleni, közvetlen erőszakkal nem járó cselekmény elhárítása a támadó életének kioltását nem eredményezheti; a Btk. 22. § (3) bekezdése szerinti túllépés azonban nem zárható ki*. A döntés értelmében a saját, illetve más javai ellen elvétellel intézett jogtalan támadás elhárításának törvényes módja az elvétel folyamatának védekező általi megszakítása, amely megvalósul a dolognak a tettenért tolvajtól visszaszerzésével. Ennek módja lehet, ha a védekező a dolog visszaszerzése érdekében a tettenért tolvajt forró nyomon üldözőbe veszi. Az elhárítás módja továbbá szükségképpen a dolog visszaszerzése is, vagyis a döntés szerint a törvény nem szűkíti le a védekező cselekményt az elvétel testi erővel történő fizikai megakadályozására.

Összességében az elvi döntés kimondta, hogy a megtámadottat nem lehet a bűncselekménnyel szembeni védekezés lehetőségétől megfosztani amiatt, hogy a jogtalan támadás helyét, idejét, módját, eszközét a bűncselekmény elkövetője választja meg.

- Az elnök-helyettes összeállítása ezen túlmenően az *EBH2017.B.10. számú elvi döntésre* hivatkozva elvi szinten kiemelte azt a megállapítást, miszerint *„ha van támadás, akkor a védekezésnek nem kell kimértnek lenni, ezáltal egyenlítődik ki (ténylegesen) a támadó (támadáskori) helyzeti előnye*. Amíg ugyanis a védelemnek arányosnak kellett lennie, addig a támadó helyzeti előnye (...) valójában mindvégig fennmaradt a megtámadott kárára. A jelenleg hatályos szabályozással azonban átkerült a kockázat a védekezőről a támadóra”. Ehhez kapcsolódóan azt is kiemelte az elnök-helyettes, hogy a 4/2013. BJE és az Alaptörvény V. cikke teljes harmóniát alkotnak az új büntetőeljárásról szóló törvény indokolásában deklarált jogalkotói akarattal, miszerint *„szükségszerű, hogy az állam minden eddiginél jobban kifejezze: a sérelmet szenvedett fél mellé áll”*. Az elnök-helyettes álláspontja szerint az állam értékalapú választásának tudatos jogalkotói szándékban kifejezését és a törvény világos célját a jogalkalmazó nem vitathatja.

Ezt követően *az elnök-helyettes az előadás-anyagában a különböző jogirodalmi és joggyakorlati értelmezéseket összevetve a következők mellett érvelt*.

Az alkotmányos alapjogvédelem az állammal szemben kíván védelmet nyújtani az egyén számára, nem pedig az egyéneknek egymással szembeni állami szintű védelmére vállal kötelezettséget. Az élethez való jog védelmével kapcsolatos állami szerepvállalást ezért az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen jogainak elismerése, biztosítása, védelme alapján, valamint a jogos önvédelem alapjogával együtt lehet csak értelmezni. Az élet elleni jogtalan támadáskor *mindkét személy alkotmányos alapjogához fűződő érdekek ütköznek*. A büntető

joggyakorlat ezt sok évre visszanyúlóan azzal rendezi, hogy *az elhárító cselekmény megválasztásánál az arányosság kérdése fel sem merül*. Ez a gyakorlat pedig *megfelel az európai sztenderdeknek* (hivatkozva itt az EJEE 2. cikk 2/a) pontjára: „az élettől való megfosztást nem lehet e cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered valamely személy jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében”).

Az elnök-helyettes az előadásában azt is hangsúlyozta, hogy a jogos védelem jogalkalmazói megítélésében egy tendencia változatlanul megfigyelhető: *továbbra is él azon ítélezési hagyomány, amely, szemben a törvényi szabályozással, hallgatólagosan az arányosság törvényben soha meg nem jelenített követelményét kéri számon a védekezőn*, de legalábbis nehezen állapítja meg a jogos védelem mint büntethetőséget kizáró ok fennállását a megtámadott személy javára. Ezzel szemben a jogos védelem új törvényi szabályozása annyiban tekinthető újításnak, hogy – habár a korábbi Btk.-ban sem szerepelt – tudatosan mellőzi az arányosság követelményét, és emellett megdönthetetlen törvényi vélelmet vezetett be a szituációs jogos védelem eseteire nézve, elismerve a védekező kitérés kötelezettségének tagadását. *A védelmi cselekmény egyetlen kritériuma a szükségesség*, amely az elhárítás szükséges eszközei közül a legkisebb rossz választását irányozza elő, de nem jelenti egyúttal a büntetőjogilag teljesen közömbös eszköz, a kitérés lehetősége választásának kötelezettségét.

4. *A legfőbb ügyész* a Kúria elnök-helyetteséhez hasonló álláspontjáról tájékoztatott. Így kifejezetten utalt arra, hogy a korábbi anyagi jogi szabályozással megegyezően, ám ezúttal tudatos jogalkotói döntés alapján *a törvény mellőzi az arányosság vizsgálatát*, tehát kizárólag az bír relevanciával a védekező cselekménynél, hogy az a támadás elhárításához szükséges volt-e. *A szükségességet a védekező – a jogalkalmazói objektivitáshoz képest – szubjektíven képes csak mérlegelni*. A támadás vagy az azzal közvetlenül fenyegető helyzet közben az adott szituáció lehetséges végkimenetelének megítélése tehát lényegében a szubjektíve figyelembe vehető körülményeken alapuló feltételezés, amely *magában hordozza a tévedés lehetőségét*. A jogalkotónak tehát abban kell állást foglalnia, hogy melyik félre telepíti a helyzet kimenetele értékelésének kockázatát. A LÜ szerint pedig az *alkotmányos elveknek csak az felel meg, ha a jogos védelmi helyzetben lévő személy javára történik ez az értékelés*, mert ellenkező esetben az állam azt deklarálná, hogy értékrendje szerint nagyobb jelentőséggel bír a támadó megóvása. Értelmezése szerint, ha a kockázat a védekező terhén van, a jogrend inkább a támadó életét védi, míg fordított esetben nagyobb védelmet biztosít a megtámadott életének. Az azonos védelmi szint deklarálása pedig lényegében lehetetlen.

A LÜ *a jogos védelem időbeni határára* is utalt: amint ugyanis egyértelműen befejeződik a támadás vagy fenyegető helyzet, a jogos védelmi szituáció is megszűnik. A klasszikus jogos védelem tehát a LÜ értelmezésében akkor biztosít büntetlenséget, ha egy személy a tényállásszerű magatartását időben a jogos védelmi helyzetben fejt ki, és e magatartás intenzitása megfelelt az általa észlelt körülmények szubjektív értékelésének. Ha arra objektíve is szükség volt, a Btk. 22. § (1) bekezdése alapján, ha csak szubjektíve, akkor a Btk. 22. § (3) bekezdése alapján marad el a büntetőjogi felelősségre vonás; ilyen esetben jogszerű lehet a támadó életének kioltása. *A klasszikus jogos védelmi szabályrendszert a LÜ maradéktalanul alkotmányosnak tekinti*.

A szituációs jogos védelem tekintetében a LÜ a következőkkel érvelt. A személy elleni támadás potenciálisan szinte kivétel nélkül magában hordozza a halálos eredményt, a megtámadott szemszögéből pedig *nincs jelentősége annak, hogy az elkövető szándéka eleve az élet kioltására irányult-e*. Amikor például egy bekerített helyen, lakásban a támadás időpontjában véttlen személy is tartózkodik, a jogtalan behatolás lehetőségként mindig magában hordoz egy halálos eredménnyel is végződő személy elleni támadást. Ilyenkor a magánlakás sérthetlensége ellen intézett támadáshoz egyúttal az élet, testi épség elleni

támadás közvetlen veszélye is automatikusan társul. A védekező ugyanis nem tudhat arról, mi fog történni, ha őt a támadó észreveszi. A védekező egyébiránt nem köteles túrni, hogy a támadó eltulajdonítsa az értékeit, és nincs kitérés kötelezettsége sem, vagyis nem kell meghúznia magát azért, hogy őt a támadó ne fedezze fel. Összességében a LÚ a szituációs jogos védelem szabályai tekintetében is arra a következtetésre jutott, hogy azok *alkotmányos értelemben nem aggályosak*.

5. A MÜK – a Kúriához hasonló módszert követve – jelezte, hogy elnökségi szinten nem foglalt és nem is foglal hivatalos álláspontot a jogos védelem tárgykörében, azonban a téma jelentőségére tekintettel fontosnak tartja a kérdéskör megnyugtató rendezését. Ezért két ügyvéd kollégát kért fel a témával kapcsolatos álláspontjuk kifejtésére.

5.1. Az első háttéranyag (Tanulmány 1.) szerzője, *Dr. Békés Ádám* ügyvéd a bírói gyakorlat ismertetésére építette érvelését. Ismeretei szerint *a bírói gyakorlatban nem fordult még elő olyan eset, amikor konkrét személy elleni támadás hiányában fontolta volna meg a bíróság a szituációs jogos védelem alkalmazását*. A Szekszárdi Törvényszék egyik ítéletében³ kimondta ugyan, hogy „a Btk. 22. § (2) bekezdésének helyes értelmezése szerint a lakáshoz tartozó bekerített helyre történő jogtalan behatolás önmagában, bármely erőszakos jellegű többletmagatartás nélkül is jogos védelmi helyzetet keletkeztet”, ennek ellenére azonban mégis vizsgálta, hogy a jogtalan behatoló magatartása a védekező (ez esetben vádlott) személye elleni támadásként értékelhető-e.

A Gyulai Törvényszék egyik ítélete⁴ kapcsán a következőket emelte ki. Az ítéletben az elsőfokú bírósággént eljáró törvényszék arra hivatkozva zárta ki a szituációs jogos védelmi helyzet megállapíthatóságát, hogy a jogtalan támadás objektíve alkalmatlan volt a védekező életének kioltására. Ez az indoklás a Tanulmány 1. szerint nincs tekintettel a Btk. 22. § (2) bekezdésében alkalmazott megdönthetetlen törvényi vélelemre (a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna), azaz *contra legemnek* minősül. A másodfokon eljáró Szegedi Ítéltábla mindazonáltal e tekintetben nem helyesbítette az elsőfokú ítélet indoklását, sőt, döntésében amellettt érvelt, hogy a szituációs jogos védelmi helyzetek közül különösen az adott esetben releváns „éjjel” fogalmát megszorítóan kell értelmezni, hogy valóban csak azon esetekben legyen hivatkozható e jogintézmény, amikor a fokozott büntetőjogi védelem, azaz nagyobb szabadság valóban megilleti a védekezőt.

A Miskolci Törvényszék hivatkozott döntésében⁵ ehhez hasonló következtetésre jutott, amelyben kifejtette, a szituációs jogos védelem törvényi szabályozását nem a diszkóból hazatérő ittas fiatalok civódása tette szükségessé, hanem azon sértettek védelme, akikkel szemben egy jogtalan támadás nyilvánvalóan sokkoló és váratlan, meglepetésszerű. Ezt az indokolást a szerző ugyancsak a törvényi vélelem lerontásaként értékeli.

Ezt követően az elemzésben megjelenik általában véve az „éjjel” fogalma nem egységes értelmezésének elméleti szintű okfejtése is. Kifejti, hogy a megszorító értelmezés szerint a szituációs jogos védelmi helyzet kapcsán az „éjjel” nem csupán objektív napszakot, hanem annak megfelelő kiszolgáltatott helyzetet is feltételez. Ez ugyanis azon a logikán alapul, hogy a szituatív jogos védelmi helyzet megállapításához éjjel történő elkövetés esetén a védekezőnek ténylegesen még kiszolgáltatottabb helyzetben kell lennie, mint nappal általában, és csak ezért illetheti meg a korlátlan védekezés lehetősége. Ezzel szemben azonban ügyvéd úr a 4/2013. BJE megállapításaira hivatkozik, amelyek szerint a magánlaksértéssel összefüggésben már kialakult az „éjjel” országos szinten egységes fogalmi megítélése, és ez irányadó a jogos védelem tekintetében is. Amennyiben ezt a jogegységi

³ Bf.8/2016/23. Szekszárdi Törvényszék

⁴ B.389/2015/35. Gyulai Törvényszék

⁵ B.1527/2014/97.

döntést vesszük alapul, akkor Tanulmány 1. szerint nincs helye semmilyen más, autonóm értékelésnek e tárgyban, vagyis *az éjjel elkövetés megállapítását nem lehet az objektív napszakon túli, további szituatív elemek (például sötétség) fennállásához kötni*. Ennek megfelelően a Tanulmány 1. hivatkozása szerint a Kúria⁶ a konkrét ügyben hozott döntésében kimondta, hogy a törvény nem „vaksötétről”, hanem éjszakáról rendelkezik, tehát a törvényi értelmezés nem eredményezhet törvényrontó jogalkalmazást és nem vezethet az éjjel fogalmának törvényi felhatalmazás nélküli relativizálásához.

Emellett Tanulmány 1. válasza a Győri Törvényszék egy olyan döntését⁷ is hivatkozta, amelyben maga a bíróság fejt ki indokolásában, hogy: *„Ebből is látható; volna mit helyre tennie a jogalkotónak, ami az éjszaka hiányzó fogalom-meghatározását illeti”*.

Mindazonáltal Tanulmány 1. szerint – hivatkozva a Kúria EBH2017.B.20. számú határozatára, valamint a 4/2013. BJE határozatra – a legfrissebb bírói gyakorlat egységes a tekintetben, hogy az éjjel fogalmát igyekszik nem relativizálni és az éjjel történő elkövetés megállapítását kizárólag az objektív időponthoz kötni.

Tanulmány 1. összességében tehát az ismertetett jogértelmezési problémákra és a nem egységes joggyakorlatra tekintettel *jogbizonytalanságra hívja fel a figyelmet a szituációs jogos védelem kapcsán*. Álláspontja szerint ugyanis, amellett, hogy a szituációs jogos védelem intézménye legitim célt kívánt elérni és az önmagában megfelel az alkotmányossági követelményeknek, a normaszöveg nyelvtani értelmezése alapján *elvi szinten valóban előfordulhat olyan helyzet, amely a szituációs jogos védelem szükségtelenül kiterjesztő, a jogalkotói szándékkal is ellentétes alkalmazásához, így az alkotmányos értékek sérelméhez is vezethet. A jogalkalmazói gyakorlat azonban – megítélése szerint – éppen ellenkező tendenciát mutat, és a szituációs jogos védelmi helyzet szűk körben történő alkalmazására és feltételeinek sajátos, megszorító értelmezésére törekszik*. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a jogintézmény autonóm, jogszabályi alapot nélkülöző szűkítő értelmezése ne lenne aggályos, hiszen az contra legem és országszerte töredezett joggyakorlatot eredményez. Erre tekintettel szerinte *szükséges volna az egységes és koherens jogalkalmazói gyakorlat megteremtése, akár külön törvényi értelmező rendelkezések bevezetésével, akár a Kúria – 2019. év elején felállított – joggyakorlat-elemző csoportja által feltártak alapján kialakított állásfoglalásai útján*.

5.2. *Dr. Morvai Attila ügyvéd* a MÜK felkérésére szintén kifejtette szakmai álláspontját a jogos védelem alkotmányos kérdéseivel kapcsolatosan (a továbbiakban: Tanulmány 2.). Elsőként azt hangsúlyozta, hogy a jogintézmény alapja, hogy az állam nincs abban a helyzetben, hogy a megtámadott személlyel szemben gyakorolja védelmi kötelezettségét, ezáltal pedig a megtámadott személynek jogot kell biztosítani a védekezésre. Utalt arra, hogy élet elleni támadás esetén a jogos védelmi helyzetben a támadó és a megtámadott személy élete konkurál egymással. Az Alaptörvény az emberi élethez való jog mellett alapjogi szintre emelte a jogos önvédelemhez való jogot is, amellyel a megtámadott személy részére alapjogot deklarált a személyét ért támadás elhárítására. Ezekből adódóan a jogos védelem jogintézménye a jogtalan támadó személyét, élethez való jogát tekintve jogkorlátozóként is értékelhető. Ennek kapcsán azonban a Tanulmány 2. kiemelte, hogy *a jogalkotó közvetlenül nem a támadó életéről mond le, hanem a jogtalan támadást elszenvedő személy büntethetetlenségét ismeri el*, hiszen senki sem köteles az emberi élethez való jogától megfosztást elviselni. Amellett, hogy az állam közvetett módon választ a támadó és a megtámadott élethez való joga között, maga a támadó is választ, hogy viseli annak kockázatát, hogy jogtalan támadása esetén élete kioltására is sor kerülhet. A *klasszikus jogos védelem* – álláspontja szerint – kiállja a szükségesség-arányosság alkotmányos tesztjét is, így összességében a jogintézmény *alkotmányos aggályokat nem vet fel*.

⁶ Bfv.235/2017/11.

⁷ B.60/2016/55.

A *situációs jogos védelem* kapcsán a válasz a jogirodalmi álláspont ismertetésén túl szintén a 4/2013. BJE megállapításain alapult. A jogegységi határozat megállapításaiból külön kiemelte a Btk. 22. § (2) bekezdés pontjainak egymáshoz való viszonyát – miszerint a Kúria értelmezésében az a) és b) pont a hozzátartozó valamelyik alponttal együtt külön-külön alkot együttes feltételt –, a túllépés fogalmi kizártságát, a szükségesség követelményét.

A hivatkozott álláspontok között Tanulmány 2. tartalmazta a Kónya Istvánnal, a Kúria elnök-helyettesével készült egyik interjúban írtakat⁸, amelynek érvelése szerint a jogtalan támadás nyomán kialakult konfliktusok kockázatát a jognak a megtámadott oldalára állva a támadóra kell hárítania, ezzel talán eltántorítva őt az elkövetéstől.

Tanulmány 2. a jogirodalmi álláspontok közül Ujvári Ákos véleményét is idézte levelében, miszerint a büntetőjogi felelősséget kizáró okok körében eddig nem volt példa a megdönthetetlen védelem alkalmazása.⁹ Gál Andor véleményének¹⁰ ismertetése körében pedig azt emelte ki, hogy a *situációs jogos védelem* kodifikálása szükségtelen volt, annak egyes részelei ugyanis az Alaptörvénnyel és az EJEE-vel ellentétesek; a *situációs jogos védelem* egyes rendelkezései az élethez való jog szükségtelen korlátozását jelentik; továbbá, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdése önmagában az Alaptörvény V. cikkére alapítva még nem lesz alkotmányos, csupán akkor, ha az Alaptörvény más rendelkezéseivel is konform.

Tanulmány 2. kifejtette továbbá, hogy miért van jelentősége a *situációs jogos védelem* klasszikus jogos védelem melletti elkülönült szabályozására. Egy gyakorlati példával szemléltetve, ha egy éjjeli, magánlakásban történő személy elleni támadás esetében, amennyiben a jogtalan támadó életét kioltja a védekező, akkor a klasszikus jogos védelem szabályainak alkalmazásával is elvileg felmentő ítélet születhet, továbbá a menthető felindulás és az ijedség szabályai is alkalmazhatóak, ha ezen okokból lépi túl a szükséges mértéket a megtámadott. Ezzel szemben *tapasztalatai szerint a gyakorlatban többször előfordul, hogy bármely bűncselekmény esetében, arra is tekintet nélkül, hogy a bíróság tényfeltárása hiányos, mégis bűnösséget megállapító ítélet születik.* A *situációs jogos védelem* eseteiben azonban a törvény kizárja azt, hogy a védekező személy kerüljön terheltként abba a pozícióba, hogy ártatlanságát kelljen bizonyítania.

Tanulmány 2. azt is hangsúlyozta, hogy fontos a klasszikus jogos védelem körében lefektetett alapelvek – így például a szükségesség követelménye – érvényesülése a *situációs jogos védelem* esetében is, mert ezen elvek érvényesülése mellett, *megfelelő tényfeltáró tevékenységgel kiküszöbölhetővé válnak azok az esetek, amikor visszaélés céljából próbálnak e jogintézményre büntethetőséget kizáró okként hivatkozni. Tehát a bíróságokon van a teher azzal kapcsolatban, hogy helyesen értelmezzék a törvényt.* Ennek elősegítésére azonban a 4/2013. BJE pontosítása érdekében újabb jogegységi határozat meghozatalát tartja szükségesnek.

Tanulmány 2. ezen túlmenően a Btk. 22. § (2) bekezdés c) pontját érintően fogalmazott meg kritikai észrevételt. Álláspontja szerint ugyanis, amikor a jogtalan támadás a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás, a jogalkotó túlságosan nagy teret enged a védekező személy részére, aki jó esetben nem is kerül abba a helyzetbe, hogy védekezési magatartást fejtson ki, mivel egyáltalán nem biztos, hogy a jogtalan támadás a személyével szemben egyáltalán fel fog merülni ténylegesen a cselekménysorozat eredményeként. Ebben az esetben lehet a legkevesebb következtetést levonni a támadó szándékára vonatkozóan, mivel *a személy elleni támadástól olyan távoli a cselekmény, hogy*

⁸ <https://kuria-birosag.hu/sajto/konya-istvan-interjuja-az-mti-nek-az-uj-btk-tervezeterol>

⁹ vö. Ujvári Ákos: A *situációs jogos védelem*. In: Hollán Miklós - Barabás A. Tünde (szerk.): A negyedik magyar büntetőködex - régi és újabb vitakérdései. MTA TK - OKRI, Budapest, 2017. 35. o.

¹⁰ vö. Gál Andor: A jogos védelem teleologikus megközelítésben. PhD értekezés, Szeged, 2016., 255. o.

annak reális bekövetkezésére még valószínűsítéssel is erőltetetten lehet számítani. *Ezért e szabályozás újragondolását, esetleg elhagyását tartja megfontolandónak.*

A vizsgálat megállapításai

I. A hatáskör tekintetében

Az Alaptörvény 30. cikk (1) bekezdése szerint az alapvető jogok biztosa alapjogvédelmi tevékenységet lát el, eljárását bárki kezdeményezheti. Ugyanezen cikk (2) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosa az alapvető jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszasságokat kivizsgálja vagy kivizsgáltatja, orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményez.

A feladat- és hatáskörömet, valamint ennek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságaimat az Ajbt. határozza meg.

Az Ajbt. 20. § (1) bekezdése arra ad felhatalmazást, hogy a hozzám benyújtott beadvány alapján – az Ajbt.-ben meghatározott kivétellel – vizsgálatot folytassak, és az Ajbt.-ben meghatározott intézkedést alkalmazzam.

Az ombudsman számára egy adott jogi szabályozás alapjogi aspektusú vizsgálatára, valamint a jogszabályok hiányosságaival, tartalmi hibáival összefüggő intézkedések megfogalmazására a törvény lehetőséget teremt. A preventív alapjogvédelemre is hangsúlyt helyező ombudsmani gyakorlat alapján a biztos mandátuma keretei között marad akkor, amikor az alapjogi aspektusú vizsgálatához nélkülözhetetlen módon, a konkrét alapjogséremlmek és ezen alapuló panaszok megelőzése érdekében áttekinti a releváns jogi szabályozást, feltérképezi és jelzi a jogalkotásért felelős szervek irányába a felmerülő aggályokat.

Az Ajbt. 28. § (1) bekezdése szerint az alapvető jogok biztosa az általa lefolytatott vizsgálatról jelentést készít, amely tartalmazza a feltárt tényeket és az ezeken alapuló megállapításokat és következtetéseket.

Az Ajbt. 37. §-a értelmében, ha az alapvető jogok biztosa álláspontja szerint a visszasság valamely jogszabály vagy közjogi szervezetszabályozó eszköz felesleges, nem egyértelmű vagy nem megfelelő rendelkezésére, illetve az adott kérdés jogi szabályozásának hiányára vagy hiányosságára vezethető vissza, a visszasság jövőbeni elkerülése érdekében javasolhatja a jogalkotásra vagy a közjogi szervezetszabályozó eszköz kiadására jogosult szervnél a jogszabály vagy közjogi szervezetszabályozó eszköz módosítását, hatályon kívül helyezését vagy kiadását, illetve a jogszabály előkészítőjénél jogszabály előkészítését.

II. Az érintett alapvető jogok tekintetében

1. A korábbi AB döntések hivatkozhatósága

Az alapvető jogok biztosa egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggésrendszer feltárása során autonóm, objektív módon, kizárólag alapjogi érvek felsorakoztatásával és összevetésével tesz eleget az Alaptörvényben kapott mandátumának. Álláspontom szerint az ombudsman akkor jár el helyesen, ha következetesen, zsinórmértékként támaszkodik az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint az egyes alapjogi tesztekre.

Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen

nem a korábbi alkotmánybírói döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni”. Ugyanakkor a testület a 13/2013. (VI. 17.). AB határozatának indokolása során azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény negyedik módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírói határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi érveléssel mondta ki azt, hogy „az Alkotmánybírói határozat a hatályát veszített alkotmánybírói határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel *hivatkozhatja vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket*. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybírói határozat mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.”

2. Az élethez való jog

Az *élethez való jog* – az Alkotmány 54. §-ával megegyezően – az Alaptörvény II. cikkében deklarált legalapvetőbb jog: „minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz”. Az élethez való jog mind a nemzetközi dokumentumok, mind az Alkotmánybírói határozatok gyakorlata alapján korlátozhatatlan, abszolút jellegű és megelőz minden más jogot. Az EJEE 2. cikk 1. pontja úgy fogalmaz, hogy a törvény védi mindenkinek az élethez való jogát; senkit nem lehet életétől szándékosan megfosztani, kivéve, ha ez halálbüntetést kiszabó bírói ítélet végrehajtása útján történik, amennyiben a törvény a bűncselekményre ezt a büntetést állapította meg.¹¹

A 23/1990. (X. 31.) AB határozatban az Alkotmánybírói határozat kimondta, hogy *az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden mást megelőző legnagyobb érték*. Az Alkotmánybírói határozat e döntése alapvetően a halálbüntetés élethez való joggal fennálló kollíziójával foglalkozott, így e körben kimondta, az élettől és az emberi méltóságtól halálbüntetéssel való megfosztásra vonatkozó rendelkezések az élethez és az emberi méltósághoz való alapvető jog lényeges tartalmát nemcsak korlátozzák, hanem *az életnek és az emberi méltóságnak, illetve az ezt biztosító jogoknak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg, ezért minősülnek alkotmányellenesnek*. A testület oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjogként definiálta e jogokat, amelyek számos egyéb alapjognak forrásai és feltételei. Az emberi élethez és méltósághoz mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben. Sőt, az AB döntés hangsúlyozta, hogy a magyar államnak az élethez és az emberi méltósághoz való jog tekintetében is elsődrendű kötelessége, hogy ezeket *tiszteletben tartsa és védelmezze*.

A 64/1991. (XII. 17.) AB határozat ennek megfelelően az állam élethez való joggal összefüggő kapcsolata tekintetében szintén kifejtette, hogy az államnak az alapvető jogok „tiszteletben tartására és védelmére” irányuló kötelessége a szubjektív alapjogokkal kapcsolatban nem merül ki abban, hogy tartózkodnia kell megsértésüktől, hanem magában foglalja azt is, hogy *gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről*: „Az emberek természetesen egyéni szabadságuk és személyes igényeik szempontjából

¹¹ Mindazonáltal a halálbüntetés kapcsán utalni szükséges az EJEE-hez fűzött, hazánk által az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Hatodik kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkére, amely a halálbüntetés eltörléséről szól: „A halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.”

gyakorolják alapjogaikat. Az államnak viszont arra van szüksége garanciális feladata ellátásához, hogy az egyes alanyi alapjogok biztosítása mellett az azokkal kapcsolatos értékeket és élethelyzeteket önmagukban is, azaz ne csupán az egyes egyedi igényekhez kapcsolódóan védje, s a többi alapjoggal összefüggésben kezelje.”

Az Alkotmánybíróság gyakorlatából kirajzolódó alaptétel ugyanakkor az is, hogy az állam nem rendelkezhet az emberi élet elvételéről; csupán olyan esetekről lehet alkotmányosan szó, amikor a jog eltűri az emberi életek közötti választást, és ennek megfelelően nem bünteti az emberi élet kioltását.¹² Az állam aspektusából ez a megközelítés átvezet az önvédelem kérdésének alkotmányjogi kontextusához.

3. Az önvédelemhez való jog

Az *önvédelemhez való jog* az Alkotmányban nem szerepelt alapjogként, azonban az Alaptörvény már ekként nevesíti, az V. cikk keretében. E szerint „mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához”. Ennek háttérében az EJEE 2. cikk 2. pontjának a) alpontjára szükséges hivatkozni, amely értelmében az élettől való megfosztást nem lehet e Cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében.

Az önvédelem alkotmányos jogának keretei tehát immár alaptörvényi szinten vannak meghatározva, és ennek ágazati törvényi szintű deklarálását jelenti a Btk. 21-22. §-ában megfogalmazott jogos védelem intézményének szabályozása.

Az Alkotmánybíróság eddig az Alaptörvény V. cikke szerinti önvédelem alapjogát nem értelmezte döntéseiben; ez az alapjog az élethez való jog alapvető kérdéseinek kontextusában jelenik meg az alkotmányozó testület gyakorlatában; illetve ezt, valamint ezzel összefüggésben a jogos védelem intézményét érintő elvi állásponttal, értelmezéssel leginkább a testület döntéseihez fűzött párhuzamos véleményekben találkozhatunk.

Így kifejezetten a jogos védelemmel kapcsolatos elvi megállapítások először a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz fűzött párhuzamos vélemények körében jelentek meg. Súlyom László ennek kapcsán kifejtette: „az élethez való jog abszolút felfogása következtében a jogos védelem köre szűkebb lesz. Élet csakis élettel lehet arányos. Ha anyagi javakat vagy a közérdeket ért támadást a támadó megölésével hártanak el, a büntethetőséget nem lehet a jogos védelem szabálya alapján kizárni. A kérdés azonban fennmarad: miért nem büntethető az, aki az életet ért támadást a támadó megölésével hártja el? Ha a megtámadott megöli támadóját, a „jogos védelem” biztosította büntethetetlenséggel a jog nem az élettől való megfosztás jogszerűségét ismeri el, hanem annak a *situációnak jogon kívülségét*, amelyben a támadás és elhárítása lezajlott. A jogos védelem helyzete csakis akkor áll fenn, ha életek közötti választásról van szó „a halál újraelosztásáról” mert a megtámadott élete csak a támadó élete árán maradhat meg. A halált azonban a jog nem oszthatja el és nem oszthatja ki. Ebben a határhelyzetben a jog nem köteles és nem jogosítja semmire a megtámadottat. Jogot a támadó megölésére nem adhat, de ugyanazon okból azt sem írhatja elő, hogy a megtámadott túrni köteles: ezzel ugyanis az ő élete felett rendelkezne. Így tehát a természeti állapot tér vissza azokra a pillanatokra, amíg az életek közötti választás szituációja fennáll. (...) A választási helyzet megszűntével lép be újra a jog, amely azonban csak kompetenciája határait, vagyis a »jogos védelmi helyzet« feltételeinek meglétét vizsgálja, s ami ott történt, nem értékeli.”

Ugyanezen döntéshez Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön párhuzamos indokolásában hozzátette: „Mivel az Alkotmány 54. § (1) bekezdése az élettől és az emberi

¹² vö. 23/1990. (X. 31.) AB határozat; 64/1991. (XII. 17.) AB határozat; 46/1994. (X. 21.) AB határozat

méltóságtól való önkényes megfosztást tilalmazza, az Alkotmány szerint kell, hogy maradjon tere a nem önkényes megfosztásnak is. Ezért nem állítható, hogy az élettől való minden megfosztás fogalmilag jogtalan, azaz önkényes. Az élettől való megfosztás csak jogi síkon nem történhet meg, de az ugyanolyan értékrendek - azaz a más ember léte és méltósága - egymással már versenghetnek. *A jog ebben az esetben már nem az értékeket rendezi át, hanem helyzeteket rendez:* a jogos védelemnél, vagy más, nem önkényes megfosztás esetében nem a halálbüntetés jogát ismeri el, hanem *a nem önkényes védekezés minőségét oltalmazza az önkényességgel szemben.*"

Az önvédelem alapjogával és a jogos védelem intézményével kapcsolatban *Varga Zs. András* alkotmánybíró *3312/2017. (XI. 30.) AB határozathoz* fűzött párhuzamos indokolásában kifejtette: „Az Alaptörvényen kívüli szakjogok bizonyos körben elismerik az önvédelem jogát, és ennek alkotmányellenességét nem mondta ki elvi érveléssel soha az Alkotmánybíróság. Az általánosnak tekinthető álláspont szerint bizonyos helyzetekben a jog kénytelen eltérni mások jogainak megsértését (...). A jogos védelem körében ezért a jog nem bünteti a mással szemben alkalmazott testi erőszakot, végső soron – bizonyos körülmények között – az élet kioltását sem. A közjogi megfogalmazása ennek az, hogy önvédelemből még a leginkább sérthetetlen alapjog, az élet is „sérthető”, ezt a jog tudomásul veszi. Fontos ugyanakkor látni, hogy az önvédelemnek is kétféle értelmezés adható. Értelmezhető úgy, hogy a különleges körülményekre tekintettel az önvédelemhez (más megsértésére vagy életének kioltására) a törvény alanyi jogot (netán alapjogot) biztosít. Ez az értelmezés nehezen egyeztethető össze az alapjogok (mindenekelőtt az élethez és méltósághoz való alapjog) sérthetlenségével. Ezért *elfogadhatóbbnak látszik a másik értelmezés, mely szerint a jog önvédelem esetén sem biztosít alanyi jogot más megsértésére vagy életének kioltására, hanem csak büntetés nélkül hagyja ezt.*”

4. A jogbiztonság követelménye

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerint Magyarország független, demokratikus jogállam. Az Alkotmánybíróság több határozatában rámutatott, hogy *a jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság*. Ahogyan arra az Alkotmánybíróság felhívta a figyelmet a *30/2012. (VI. 27.) AB határozatában*, az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése és az Alkotmány 2. § (1) bekezdése azonosan deklarálnak a jogállami klauzulát, tehát az eddig kialakított alkotmánybírói gyakorlat relevánsnak tekinthető a vizsgálat során.

A testület *9/1992. (I. 30.) AB határozatában* részletesen kifejtette, hogy a jogbiztonság az állam köteletségévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. A jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de a jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is. Csakis formalizált eljárási szabályok megkövetelésével és betartásával működhetnek alkotmányosan a jogintézmények. Az alanyi jogok és kötelezettségek érvényesítésére szolgáló eljárási garanciák tehát a jogbiztonság alkotmányos elvéből következnek. Megfelelő eljárási garanciák nélkül működő eljárásban a jogbiztonság szenved sérelmet.

Az Alkotmánybíróság *11/1992. (III. 5.) AB határozatban* részletezett értelmezése szerint *„alkotmányos jogállamban a büntetőjog nem pusztán eszköz, hanem értéket véd és maga is értékeket hordoz: az alkotmányos büntetőjogi elveket és garanciákat*. A büntetőjog a büntetőhatalom gyakorlásának törvényes alapja és egyúttal az egyéni jogok védelmének szabadságlevele is. A büntetőjog értékvédő ugyan, de szabadságlevélként az erkölcsi értékek védelme körében nem lehet az erkölcsi tisztogatás eszköze”. A testület ezen túlmenően ugyanezen határozatában úgy fogalmazott, hogy: „A jogrendszer alkotmányosságából következően az állami büntetőhatalom gyakorlásának is alapvető követelménye, hogy

megfeleljen az alkotmányos elveknek: *a büntetőhatalom gyakorlásának alapja jogállamban kizárólag az alkotmányos büntetőjog lehet*". E határozat továbbá tartalmazza annak kifejtését, hogy a jogbiztonság elve az alkotmányos büntetőjog részeként többek között azt követeli meg, hogy a büntetőjogi rendelkezések pontosan kerüljenek megfogalmazásra, egyértelműek legyenek a norma címzettjei számára, „*hogy mindenki, akit érint, tisztában lehessen a jogi helyzettel, ahhoz igazíthassa döntését és magatartását, s számolni tudjon a jogkövetkezményekkel*”. Ideértendő az is, hogy ki lehessen számítani a jogszabály szerint eljáró más jogalanyok és állami szervek magatartását". Mindez tulajdonképpen többek között az ún. *nulla poena sine lege certa* alapelv lényege, amelyről – együtt a *nullum crimen sine lege* alapelvvel – a testület e határozatában úgy fogalmaz, hogy „a büntetőjogi legalitás alkotmányos elvének részei, de nem egyedüli kritériumai a büntetőjogi felelősségre vonás alkotmányosságának”.

A *nulla poena sine lege certa* alapelvvel összefüggésben fontos utalni arra, hogy a meghatározottság követelménye a büntetőjogi szabályozás minden elemére vonatkozik. Ezt a holisztikus megközelítést megerősíti az Alkotmánybíróság – ugyancsak a 11/1992. (III. 5.) AB határozatában kifejtett – álláspontja is, amely szerint az „*egyén alkotmányos szabadságát, emberi jogait nem csak a büntetőjog különös részének tényállásai és büntetési tételei érintik, hanem alapvetően a büntetőjogi felelősség, a büntetéskiszabás és a büntethetőség összefüggő zárt szabályrendszere. A büntetőjogi felelősség minden szabályának módosulása, alapvetően és közvetlenül érinti az egyéni szabadságot és az egyén alkotmányos helyzetét.*”

5. Az alapjogok korlátozása

Az önvédelemhez való jog felveti az *alapjog korlátozása* lehetőségeinek kérdését is. Az Alkotmánybíróság gyakorlata értelmében az alapjog csak más alapvető jog, vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, csak a szükséges mértékben és csakis az elérni kívánt céllal arányos módon korlátozható. Az alapjog korlátozása ezért lehet az Alaptörvénynek megfelelő vagy alaptörvény-ellenes. Az alapjog-korlátozás alkotmányosságának a feltételeit általában véve az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése – az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatát alaptörvényi szintre emelve – tartalmazza. Eszerint *az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg; alapvető jog más alapvető jog érvényesülése, vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.*

Az Alkotmánybíróság ennek kapcsán kimondta: „[a]z állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközeihez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik, vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.”¹³

Mindazonáltal, tekintve, hogy az *élethez való jog* abszolút, korlátozhatatlan és sérthetetlen alapjog, *a korlátozásának kérdése alkotmányos értelemben fel sem merülhet a vonatkozásában.*

¹³ lásd: 30/1992. (V. 26.) AB határozat, 11/2014. (IV. 4.) AB határozat

III. Az ügy érdemében

1. A klasszikus jogos védelem jogintézménye

A szituációs jogos védelem szabályozásának alkotmányossági szempontú értékeléséhez nélkülözhetetlen a *klasszikus jogos védelem* jogintézménye alapvető sajátosságait megismerni. Amint azt a *Btk. miniszteri indokolása* kijelenti: „Jogos védelem esetén a jogtalan támadással szemben jogos védekezés áll. A támadás rendszerint erőszakos magatartás, többnyire személy ellen irányul, de javak ellen is irányulhat. A megtámadott személy akkor jár el jogosan, ha cselekménye a támadás elhárításához szükséges. *A jogellenes cselekmény következményeit a támadónak, azaz a jogellenes magatartást kifejtőnek kell viselnie.* Ez azt jelenti, hogy amennyiben a támadót valamilyen sérelem éri, annak következményeiért a védekező nem tehető felelőssé. Így nem tehető felelőssé a jogellenes támadást elhárító személy, ha a védekezéssel gondatlanul okoz bármilyen sérelmet, vagy szándékosan okoz kisebb vagy azonos sérelmet.”

A klasszikus jogos védelem körében *a támadás jogtalansága* tekintetében a Kúria 4/2013. BJE határozata úgy fogalmaz, hogy az olyan tevékenység, amely megvalósítja valamely bűncselekmény illetve szabálysértés törvényi tényállásának ismérveit. A támadás objektív ismérve annak jogtalansága. *A támadásra adott válasz, a védekezés (elhárítás) pedig azért jogos, mert a támadás jogtalan. Amennyiben a jogtalan támadás ténye megállapítható, az elhárítás szükségessége nem vitatható. A szükségesség mértéke (arányosság) azonban túlléphető.* A Kúria szerint az arányossággal kapcsolatban a korábban irányadó legfelsőbb bírósági álláspont (lásd: 15. számú irányelv III. része) a továbbiakban nem alkalmazható, hiszen meghaladottá vált annak vizsgálata, hogy az elhárítás nem idézett-e elő nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az *arányosság* fogalmát mindazonáltal a törvény korábban sem tartalmazta, azt a bírói gyakorlat alakította ki.¹⁴ A Btk. kodifikációja során e fogalom *tudatos mellőzésre került*, és az a szükségesség kritériumából vezethető le, azon belül bír csupán jelentőséggel. Mindazonáltal a Kúria is felhívja a figyelmet arra, hogy *a támadó és a védekező cselekményének lehetséges eredményét egymáshoz viszonyítottan továbbra is vizsgálni kell*, mivel csak ezáltal érvényesülhet a Btk. 22. § (3) bekezdése. E szerint ugyanis, ha az elhárítás szükséges mértékét a védekező ijedségből vagy menthető felindulásból lépi túl, az kizárja a büntethetőséget.

A klasszikus jogos védelem hatályos szabályozása értelmében tehát a védekező cselekmény jogszerűségének csaknem egyetlen kritériuma a szükségesség, ám az arányosság – azaz az elhárítás szükséges mértéke túllépésének – kérdése továbbra sem hagyható teljesen figyelmen kívül, az ugyanis a Btk. 22. § (3) bekezdése szerinti – ijedtségre vagy menthető felindulásra építő – büntethetőséget kizáró ok szempontjából vizsgálandó. Amennyiben ugyanis a támadás a védekezőből ijedtséget vagy indulatot nem váltott ki és a szükséges mértéket túllépve, tudatos „megtorlasként” járt el a védekezés körében, a védekező nem mentesül a büntetőjogi felelősség alól a Btk. 22. § (3) bekezdése szerint.

2. A szituációs jogos védelem szabályozása

A Btk. 22. § (2) bekezdése bevezette a *szituációs jogos védelem* szabályozását, amelynek értelmében – *megdönthetetlen vélelemként* – *ab ovo olyan eseteket is egy személy életének kioltására irányuló támadásnak kell tekinteni, amikor valójában a támadás nem élet*

¹⁴ Ezzel kapcsolatban a Btk. miniszteri indokolása ugyancsak hangsúlyozza, hogy az arányosság kérdését a bíróság minden esetben egyedileg, az ügy részleteinek ismeretében vizsgálta a szükségesség törvényi fogalmának keretei között.

és adott esetben nem is a megtámadott személye ellen irányult; így többek között a lakásba éjjel történő behatolást, vagy a nappal, csoportosan történő behatolást. Ez azt jelenti, hogy a védekező a törvényben meghatározott helyzetekben gyakorlatilag korlátlan védekezési lehetőségekkel rendelkezik a jogtalan támadóval szemben.

A Btk. miniszteri indokolása – amint annak szövegét fentebb hivatkoztam – a szituációs jogos védelem szabályozásának indokaként a *súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés* biztosításának szükségességére hivatkozik.

A Btk. elektronikusan szerkesztett *Nagykommentárja*¹⁵ (a továbbiakban: Nagykommentár) úgy fogalmaz, hogy: „A támadás elszenvedése során tehát olyan körülményeket észlel a sértett, amelyekből arra következtethet, hogy ha védekezik, akkor a sikerességet (azaz a megmenekülést) a másik oldalon fennálló „előny” (az elkövetés ideje, a fegyver, a támadók létszáma) ellensúlyozása biztosíthatja csupán, azaz eleve olyan védekezési módot fog választani, ami nem feltétlenül esne a legenyhébb elhárítási mód követelménye körébe. A törvényi rendelkezés a jog eszközével oldja fel a védekezőnek ezt a dilemmáját, és megengedi számára, hogy a lehető „legerősebb” védekezést kifejtse.” Hozzáteszi továbbá, hogy „az ún. *szituációs jogos védelem körében nincs helye tehát a szükségesség mértéke (azaz az arányosság) vizsgálatának, mivel a védelmet megalapozó objektív tények fennállása esetén bármilyen elhárító cselekmény szükséges, az elhárítás (vagy a védekezés) szabadsága ekként korlátlan.*”¹⁶

A Kúria 4/2013. BJE határozata ugyancsak hasonlókkal érvel. Megállapításai szerint a jogalkotó értékelte azt, hogy a jogtalanul megtámadottak a támadóhoz képest többszörös hátrányban vannak, mert a támadó dönti el a támadás célját, helyét, idejét, módját; a védekezőt mindez felkészületlenül éri, és ezért az esetek többségében kiszolgáltatott helyzetben van. Ezért hangsúlyozza, hogy a szituációs jogos védelmi helyzetek 22. § (2) bekezdése szerinti eseteinek bármelyike megalapozza a *védekezés teljes szabadságát, azaz, ha a támadás jogtalansága megállapítható, úgy az elhárítás szükséges; a túllépés fogalmilag kizárt, tehát nem vizsgálható; a védekező cselekménye nem büntethető.*

Szemben tehát a klasszikus jogos védelmi helyzettel: a szituációs jogos védelem eseteiben a támadás jogtalansága eleve feltételezi a védekező/elhárító cselekmény szükségességét, azaz ha a Btk. 22. § (2) bekezdés szerinti ismérvek bármelyike megállapítható, akkor a védekező részéről mindenfajta elhárító magatartás szabadon gyakorolható, mivel sem a szükségesség, sem pedig az arányosság – azaz a szükségesség mértéke – vizsgálatára nincs szükség. Vagyis *az adott szituációs elemekre tekintettel, a törvény erejénél fogva kizárt lesz a védekező személy cselekményének büntethetősége, annak tényleges szükségességétől függetlenül. A szituációs jogos védelem vizsgálata során nem kell tehát figyelemmel lenni az ijedtség vagy menthető felindulás fennállására sem.*

3. A szituációs jogos védelem egyes fogalmi anomáliái

¹⁵ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez; Szerkesztette: Karsai Krisztina, in: Jogtár, Wolters Kluwer

¹⁶ Ugyanakkor szintén a *Nagykommentárban* olvasható, hogy: „A 4/2013. Büntető jogegységi határozat - bár helyenként homályos és ellentmondásos érveléssel - azt követeli meg, hogy a szükségesség körében (annak mértékével kapcsolatosan) az enyhébb súlyú elhárítási módot válassza a védekező. A jogegységi döntés ellentmondásos érveléssel zárta ki az arányosság vizsgálatát az elhárítás körében, emiatt a Kúria több eseti döntésében (legutóbb az EBH2018. B.11.) is finomította a 2013-ban kimondott tételt, amelynek értelmében az elhárító cselekményt illetően a Btk. 22. § (2) bekezdésben foglalt esetben csakis a szükségesség vizsgálendő (igen-nem), és nem kapcsolódik hozzá fokozható (ti. mértéket tartalmazó) ismérv. A (3) bekezdés esetében pedig a szükségesség mértékének vizsgálata azt jelenti, hogy a legenyhébb elhárítási módot megtalálta-e a védekező személy. (...) *Nem lehet azonban kizárni, hogy éppen a Btk. szövegezése és a Büntető jogegységi határozat ellentmondásos tartalma miatt a bírói gyakorlatban az arányosság (vagy a szükségesség mértéke) vizsgálata továbbra is megmarad, ezt a Btk. szövegének módosításával vagy a jogegységi döntés pontosításával lehet csak elkerülni.*”

3.1. A védekező személy helyzete a lakásba történő behatolás alatt

A megdönthetetlen vélelem alkalmazása szempontjából *leginkább vitatott jogalappal rendelkező* – és ezért vizsgálatom fókuszában lévő – tényálláselem a Btk. 22. § (2) bekezdés b) pontjában meghatározott „*lakásba történő behatolás*”, illetve ennek során a védekező személy helyzete, közvetlen jelenlétének szükségessége.

3.1.1. A *Nagykommentár* ezzel kapcsolatban kifejti, hogy: „az éjjel alvó sértett védekezési esélyei a hirtelen felébredés esetén vagy egyébként a megfogalmazott elkövetési módok veszélyessége okán jelentősen csökkennek, így az elhárítás szükségessége körében a maximális támadással számolhat. Azaz, ha sikerrel hárítja el a jogtalan támadást, akkor a választott védekezési mód ne essen szükségességi (túllépési) kontroll alá. Ugyanakkor ezen pont – *nem teljesen egyértelmű* – megfogalmazásából adódóan kérdésként merülhet fel, *hogy valóban szükséges-e, hogy sértett is jelen legyen a „támadás” esetén, azaz a lakásban kell-e tartózkodnia, vagy üres lakás esetén is fennáll a vélelem által megteremtett fokozott védelem a jogtalan támadókkal szemben. Ez például a riasztóberendezéssel ellátott lakások esetén juthat relevanciához, amikor a szerződéses biztonsági szolgálat munkatársai megérkeznek a lakáshoz, és védekező cselekményt fejtenek ki a behatolóval szemben. A törvényi vélelem alkalmazása ellen szól ilyen esetekben a *sejthető* jogalkotói szándék, azaz hogy a lakásban tartózkodó sértett általában kevésbé van felkészülve a lakásban ért támadásokra.” Tehát a *Nagykommentár értelmezése szerint nem egyértelmű, hogy a lakásba történő jogtalan behatolás során jelen kell-e lennie a védekező személynek.**

3.1.2. A *Kúria* a 4/2013. *BJE* indokolásában a Btk. 22. § (2) bekezdésének egyes alpontjai tekintetében kifejtett értelmezése szerint a jogtalan támadásnak minősített magatartások bármelyikének hatókörében értelemszerűen olyan véltlen személy tartózkodik, aki védekezni kényszerül, és a támadást el kell hárítania. A 22. § (2) bekezdése ugyanis félreérthetetlenül *védekezőről* rendelkezik. A b) és c) pontokban modellezett helyzetek tehát logikailag kapcsolódnak az a) ponthoz, mert a lakásba, illetőleg a lakáshoz tartozó bekerített helyre jogtalan behatolás közvetlen veszélyt jelent az elhárító cselekmény kifejtőjére. Ez igaz akkor is, ha az elhárító cselekmény nem önvédelem, hanem más javainak az oltalma érdekében valósul meg.” *Azaz a Kúria értelmezése szerint szükséges a védekező személy jelenléte a lakásba történő jogtalan behatolás során.*

3.1.3. E kérdéskör megítélésével kapcsolatban *véleményem szerint* szükséges figyelemmel lenni a jogos védelemből eredő tevékenység törvényi fogalmára [22. § (1) bekezdés]: „az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges”. Tekintve, hogy a megelőzés céljából alkalmazott védelmi tevékenységet a törvény külön tárgyalja (21. §), értelemszerűen *a jogos védelmi helyzet alapvető fogalmi elemét kellene, hogy képezze a védekezni kényszerült személy jelenléte a támadáskor. Ezt támasztja alá a 22. § (2) bekezdés felvezető szövege is: „a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna”.*

Vagyis, álláspontom szerint ez és az általános fogalmi meghatározás alapján feltételezhető, hogy mind a klasszikus, mind a szituációs jogos védelemnek eleme kell, hogy legyen a védekező és a támadó jelenléte az adott helyzetben, mindazonáltal erre csupán a törvénytörvény teleologikus értelmezése útján levont következtetés alapján juthatunk. Csak a védekező személy közvetlen jelenléte indokolhatja ugyanis azt, hogy a jogalkotó bizonyos körülményeket olyan potenciális veszélyt magukban hordozónak tekint, amely miatt eleve abból kell kiindulni, hogy a védekező élete veszélybe került.

A védekező személy jelenlétével összefüggésben azonban további kérdések is felmerülnek. Kérdés egyrészt az, hogy a védekező személy feltétlenül megegyezik-e a jogtalan támadással érintett lakás és berendezései jogosultjával (lásd a Nagykommentár fent idézett példáját a biztonsági szolgálat alkalmazottjairól). További kérdés, hogy *e személy elleni támadás veszélye mely esetben konkrét és egyértelmű.*

Gyakorlati példával szemléltetve: kérdéses, hogy ha a vétlen személy a házába nappal behatoló, fegyvertelen személyeket tettenéri azon, hogy épp a ház hátsó ajtaján lopóznak ki a házból eltulajdonított anyagi javakkal úgy, hogy a javak elleni támadással érintett személy mindezt a ház elülső bejárati ajtaján belépve, távolról észleli és reálisan nem kell tartania attól, hogy az életére törnek, a klasszikus – (1) bekezdés szerinti – jogos védelmi helyzet helyett a csoportos behatolás miatt szituációs jogos védelmi helyzet állapítható-e meg. Adott ugyanis egy saját javakat érintő jogtalan támadás, amely az elhárítás szükségességét, egyben jogszerűségét megalapozza, továbbá adott egy vétlen személy, aki még éppencsak a támadás hatókörében tartózkodik, tehát védekezni kényszerül, és a törvény értelmében kitérés kötelezettsége sincs. Természetesen nem vitatható, hogy a több személlyel szemben a védekező személy kiszolgáltatott helyzetben van, ám a jogtalan behatolás végkimenetele nagy részben a támadással érintett személy szubjektív viselkedésén, éberségén múlik. Elképzelhető, hogy a behatolókkal való szembeszegülése eredményeként sérülést szenvedne vagy a behatolók az életét is kiolthatnák. Ugyanakkor az is lehet, hogy a behatolók kizárólag lopásra irányuló szándékkal bírtak és a vétlen személy ellenszegülése esetén csupán elfutnának a helyszínről. Ennek kiderítésére azonban a törvényi rendelkezés nem ad lehetőséget, hiszen *megdönthetetlen vélelemként* rögzíti, hogy a behatolók szándéka minden bizonnyal a vétlen személy élete ellen irányuló támadást takart, így *az anyagi javait védelmező személy a törvény szövegszerű értelmezése alapján bármilyen elhárítási cselekményt végrehajthat* (akár kiolthatja a neki háttal lévő, távozó elkövetők életét is), anélkül, hogy vizsgálni kellene az elhárítás arányosságát, a szükséges mértéket, a helyzet körülményeit, a védekező ijedségét, felindultságát.

Ezzel kapcsolatban a LÜ arra hívta fel a figyelmemet, hogy éppen abból adódóan, hogy a törvény szerint nincs kitérés kötelezettsége a védekezőnek, nem köteles meghúznia magát és túrni a tárgyai eltulajdonítását: *számolnia kell azzal*, hogy amennyiben a támadó a jelenlétéről tudomást szerez, cselekménye személy elleni támadásba is átfordulhat. E megközelítés értelmében, a ház hátsó ajtaján, a házból eltulajdonított anyagi javakkal kilopózó fegyvertelen személyek életét – anyagi javai védelme érdekében – a jogosult személy akár ki is olthatja.

Szükséges megjegyezni, hogy a rendelkezésekre álló információk alapján – különös figyelemmel a Tanulmány 1. fentiekben kifejtett álláspontjára – a jogalkalmazói gyakorlat a szituációs jogos védelmi helyzet feltételeinek inkább megszorító értelmezésére törekszik, és olyan konkrét eset még nem fordult elő, hogy a bíróság konkrét személy elleni támadás hiányában alkalmazta volna a szituációs jogos védelmet. Ugyanakkor a norma nyelvtani értelmezése alapján – amint arra a LÜ értelmezése is utal – *elvi szinten nem zárható ki* a szituációs jogos védelem olyan tartalmú alkalmazása, amely a védekező személy életének távoli veszélyeztetését sem követeli meg a jogos védelmi helyzet megállapításához.

A LÜ által képviselt állásponttal szemben meggyőződésem szerint a szituációs jogos védelmi helyzetek differenciáltabb megítélése – azaz a jogalkalmazói mérlegelés – lehetőségének kizárása nem járhat együtt – még részlegesen sem – bizonytalan megítélésű törvényi tényállással, illetve tényállási elemmel. Ezért mind az alkotmányos büntetőjog, mind az állam életvédelmi kötelezettsége vonatkozásában aggályos, hogy a törvényi szabályozás megfogalmazásából nem ered kétséget kizáróan egységes értelmezés, ellenben a törvény szövegszerűen az adott körülmények bírói mérlegelése nélkül teret enged az elhárítás körében a támadó életének kioltásával járó cselekménynek.

3.2. Az éjjel fogalmának értelmezése

Az eljárásom során tudomásomra jutott, fentebb részletesen ismertetett tapasztalatok, adatok alapján megállapítható, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdésében felsorolt körülmények közül az „éjjel” fogalmi meghatározása jogalkalmazói inkoherenciát okoz, különösen, mivel a többi pontban felsoroltak törvényi definícióval rendelkeznek. Tekintve, hogy a Btk. nem határozza meg az éjjel fogalmát, és ezt a magánlaksértés esetében sem tette meg, a bírói gyakorlat munkálta ki azt.

A *Nagykommentár* ezt érintően, hivatkozva a Kúria gyakorlatára is, kifejti, hogy: „Amennyiben nem szűkítjük az „éjjel” Btk. 22. § szempontjából releváns fogalmát, a szituációs jogos védelem fenti kedvezménye ad absurdum egy kocsmai kötekedés „áldozatát” is feljogosíthatná a jogtalan támadójának (egy pofon után) megölésére. Az „éjjel” elkövetési időnek indoka, hogy az így megvalósuló személy elleni támadásokkal szemben fokozottabb büntetőjogi védelmet (értsd nagyobb szabadságot) kaphat a védekező az éjjeli látásviszonyok, azaz a sötétség okozta kiszolgáltatottsága okán. Az itt képviselt teleologikus, szűkítő jogértelmezés szerint be kell vonni a konkrét elkövetés idején fennálló fényviszonyok vizsgálatát is az „éjjel” fogalmi körébe, ez nem tágtítja a büntetőjogi felelősséget, ugyanis az éjjel, de mesterséges megvilágításban realizált jogtalan támadást elhárító cselekmény a jogos védelem általános szabálya szerint éppúgy büntetlen maradhat, ha a szükségesség ismérve fennáll. A közvilágítás működése ugyanakkor az éjszaka tényét és annak büntetőjogi jelentőségét, törvény rendelkezése szerinti megítélését nem befolyásolja (EBH2017. B.20.).”

A hivatkozott EBH2017.B.20. döntés értelmében „e napszak büntetőjogi jelentősége abban ragadható meg, hogy a sértett fél védekező képességével szemben a támadó előnyt élvez. Ez a csökkent képesség komplex jellegű: nem a világítási viszonyok, hanem az érzékszervi (észlelési) és kommunikációs lehetőségek, valamint reakcióképesség korlátozottságában nyilvánul meg. A bírói gyakorlat szerint az „éjjel”, mint a magánlaksértés bűncselekmény minősítő körülménye attól függetlenül megállapítható, hogy az ún. házi jog alanya, milyen világítási vagy egyéb, éberségére utaló viszonyok között válik jogtalan behatolás, illetve benntartózkodás sértettjévé.”

E döntésből, valamint a 4/2013. BJE határozatból is kitűnik, hogy a jogos védelem esetében is a magánlaksértés tekintetében rendszeresített bírói értelmezés szolgáltatja az „éjjel” megítélésének alapját, amelynek lényege az elkövetés időpontjában, valamint az éjszakai pihenésre szánt időszak helyi szokások szerinti megállapításában áll. Tehát ez alapján a jogos védelem esetében sem lenne helye az objektív körülményeken túl további körülmények (pl. sötétség) fennállásához kötni az éjjeli elkövetés megállapíthatóságát. Annak ellenére azonban, hogy erről a Kúria konkrét ügyben is rendelkezett,¹⁷ Tanulmány 1. tájékoztatása szerint – habár a legfrissebb bírói döntések már az egységesség irányába mutatnak, tapasztalatai szerint – más bírói fórum továbbra is egy konkrét fogalom meghatározást tart szükségesnek.

Ezek alapján megítélésem szerint az alkotmányos büntetőjog – azon belül a normavilágosság – követelményéből eredően aggályos lehet, hogy a törvényi tényállásban feltételként szereplő éjjel fogalma tekintetében nincs jogalkotói iránymutatás. Felmerülhet ezért az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében rögzített jogállamiság követelményével összefüggő visszásság veszélye.

3.3. A lakáshoz tartozó bekerített helyre történő jogtalan behatolás

¹⁷ lásd: Kúria Bfv.235/2017/11. sz. ítélete

Végül szükséges megemlíteni a Btk. 22. § (2) bekezdés c) pontjában rögzített feltételt is – *a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolást* –, amely a megkeresésekre érkezett válaszok közül Tanulmány 2. szerint indokolatlanul tág teret enged a védekezőnek, aki jó esetben nem is kerül abba a helyzetbe, hogy védekező magatartást fejtson ki, hiszen a személy elleni támadástól még olyan távoli a cselekmény, hogy annak reális bekövetkezésére valószínűsítéssel is csupán erőltetetten lehet számítani.

Ezzel kapcsolatban azonban álláspontom szerint fontos figyelemmel lenni arra, hogy a c) pont szerint, azaz fegyveresen behatoló személy szándéka valószínűleg az elrettentésen túl legalább eshetőlegesen kiterjed a fegyver használatára. Azaz, a fegyver birtoklása önmagában véve is, függetlenül attól, hogy adott esetben csupán a kertbe történt behatolás, nem pedig a házba, természetesen alapos kockázatot jelent arra, hogy az érintett személy élete veszélybe kerülhet, azaz álláspontom szerint e tényállási elemmel összefüggésben nem merül fel alkotmányossági aggály.

4. Összegzés

A bírói gyakorlatból és a törvény szövegéből egyaránt következtethető azon egyértelmű jogalkotói álláspont, hogy az állam a jogtalan támadást elszenvedő fél mellé áll, az ő érdekeit helyezi előtérbe a jogtalan támadást kifejtővel szemben. Ez a morális elköteleződés azt is maga után vonja, hogy abban az esetben, amikor a jogtalan támadást kifejtő személy szándéka valóban kizárólag a javak elvételére irányult, nem pedig a sértett személy életének, testi épségének megsértésére, e szándék vizsgálatának mellőzésével kizárólag azt rendeli a jogalkotó figyelembe venni, hogy *az adott cselekmény adott körülmények között potenciálisan* – az általános életpaszttalokra támaszkodva – *magában hordozta az élet kioltásának veszélyét, és ennek kockázatát a támadóra telepíti.*

Vizsgálatom során ezért arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a jogalkotó mérlegelése és az annak nyomán kialakított jogi szabályozás az Alaptörvény keretei között maradt-e, megfelel-e az érintett alapvető jogokból leszűrhető illetve korlátozásukra – illetve annak tilalmára – vonatkozó alkotmányos követelményeknek.

A jogalkotói koncepció értelmében úgy tűnik, a védekezés jogának deklarált kiszélesítéséből eredően a védekezői oldal szubjektív felismerési képessége vizsgálatának szükségessége fel sem merülhet akkor, amikor a jogalkotó megítélése szerint adott körülmények fennállása a védekezői oldal hátrányát, csökkent esélyét eredményezi a jogtalan támadóval szemben, amelynek kompenzálására, erőkiegyenlítésére szükség van. Innen tekintve kétségtelen ugyanakkor, hogy a támadói oldal által ugyanolyan mértékben elérhető és megismerhető törvényi szabályozás ténye azt eredményezi, hogy a támadó kénytelen tudomásul venni, hogy amennyiben a szituációs jogos védelem körébe tartozó körülmények megteremtésével vagy felhasználásával kíván jogtalan támadást végrehajtani, alappal számíthat rá, hogy a védekezői oldalon a támadás elhárítására gyakorlatilag bármilyen eszköz korlátlanul felhasználható.

Tehát az adott helyzetben a törvényben meghatározott körülmények megállapításával *az élet elleni támadás vitathatatlan vélelemként* jelenik meg, és ennek egyetlen korlátja *az idő* lehet. A törvény ugyanis kizárólag addig védelmezi a védekező érdekeit, *amíg fennáll a jogtalan támadás*, illetve ezt követően a tévedés esetének értékelésével ugyancsak a védekező számára méltányolható helyzet állhat fenn, amely azonban már nem tárgya jelen vizsgálatnak.

A Btk. 22. § (2) bekezdése szerinti pontok esetköreiben – amint arra fentebb utaltam – *praktikusan nem minden esetben jön létre olyan helyzet*, amelyben a támadó és a védekező élthez való joga valóban konkurálna egymással vagy, amelyben a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni fellépés igénye merülne fel. Adott esetben ugyanis a támadó cselekménye – a körülményekre és a támadó magatartására is figyelemmel – még

erőszakosnak sem tekinthető (tipikusan a besurranásos lopások), bár kétségtelen, hogy bizonyos esetekben a besurranásos lopás áldozataként otthon tartózkodó sértett testi épségének veszélyeztetésével lehet számolni akkor, amikor például az elkövetőt tettenéri és elhárítja annak cselekményét.

Ezek alapján megítélésem szerint a szituációs jogos védelem törvényi szabályozása alapot teremt egy olyan igazságszolgáltatási gyakorlatnak, amelyben a jogos védelmi helyzet alapján indult büntetőeljárás súlypontja a valós tények és a tényállás bizonyos elemeinek – így az elkövetői szándéknak – a feltárása helyett egy, a jogalkotói álláspont szerint kialakított „objektív valóság” szerint történő ítélezés felé tolódik el, amely nem gyakori jelenség a büntető igazságszolgáltatásban.¹⁸

Mindazonáltal – ahogy azt fentebb is hangsúlyoztam – az Alaptörvény értelmében az ***élethez való jog minden esetben korlátozhatatlan alapjog***, ezért – amint arra az IM is utalt a válaszában – a szükségességi-arányossági alapjogi teszt nem értelmezhető vele szemben. Éppen ezért tartom kiemelt fontosságúnak, hogy az élethez való jogot érintő szabályok a legalapvetőbb jog korlátozhatatlanságának okán ***törvényi szinten legyenek megfogalmazva*** úgy, hogy – tiszteletben tartva ugyan az egységes jogértelmezést segítő, a joggyakorlat által kimunkált elveket – az ***alapvető jog tartalmára, lényegére vonatkozóan a törvényi rendelkezések szövegéből, és ne a jogalkalmazói gyakorlatból kelljen következtetést levonni***. Ezzel együtt – ugyanezen alkotmányos érvelés okán – általában véve, elvi szinten, azt is fontosnak tartom, hogy ***a törvény csak akkor tekinthessen el automatikusan a más életének kioltásával járó cselekmény büntetőségétől, ha annak kellően megalapozott társadalmi indoka áll fenn, és a normatív törvényszöveg megfogalmazása nem eredményezi a visszaélészerű magatartások legitimmé nyilvánítását, illetve nem ad alapot az eltérő jogalkalmazói értelmezéseknek.***

Természetesen tisztában vagyok az elsősorban az idősebbeket érintő, a lakásba való behatolást követően erőszakos kimenetelű bűncselekmények egyre növekvő elszaporodottságával. Megítélésem szerint azonban ahhoz, hogy a jogalkotó az élethez való jog korlátozására alkotmányosan elfogadhatóan adjon ex lege felhatalmazást egy törvényi vélelemmel megerősített hipotézis alapján, ***különösen körültekintően kell meghatározni a vélelem szabályozási alapját képező feltételeket. Emellett a jogbiztonság elvéből, valamint az alkotmányos büntetőjog követelményeiből eredően – így különös tekintettel arra az Alkotmánybíróság által is megfogalmazott¹⁹ elvárásra, hogy a büntetőjogi rendelkezések pontosan kerüljenek megfogalmazásra, egyértelműek legyenek a norma címzettjei számára – alappal várható el a jogalkotótól egyrészt, hogy egy ilyen, potenciálisan jelentős következményeket hordozó büntetőjogi szabály kapcsán külön iránymutatás nélkül akár a***

¹⁸ Hasonló következtetésre jutott a Nagykommentár elkészítésében közreműködött Gál Andor is, aki a Kúria 4/2013. BJE jogegységi határozatához fűzött magyarázatában kifejtette: „Személy elleni jogtalan támadás esetén ugyanis nincs akadálya annak, hogy az élet ellen irányultságot - meghatározott kiszolgáltatott élethelyzetekben - valószínűsítsük. A Btk. 22. § (2) bekezdés b)-c) pontjában foglalt szituációk megítélése ettől azonban eltérő. A lakásba, illetve a lakáshoz tartozó bekerített helyre történő jogtalan behatolás ugyanis önmagában semmilyen körülmények között sem értékelhető élet elleni cselekményként. Ebben a körben tehát a jogalkotó egy tudottan valótlán tényt fogad el valóként, és erre alapítva biztosít bizonyos körülmények között jogot más életének elvételére. Ennek a megoldásnak a polgári jogi minősítése nem vélelem, hanem jogképzelem, azaz fikció. A szituációs jogos védelem e két esete tehát egy büntetőjogi fikció, hiszen a jogalkotó valamely életbeli tényt (jogtalan behatolás) egyezőnek mond ki egy más életbeli tényvel (élet elleni magatartás), jóllehet tudja, hogy az semmilyen körülmények között sem azonos vele. Ennek belátása alkotmányossági szempontból jelentős. Az a törvényi rendelkezés ugyanis, amely lehetőséget ad kifejezetten nem személy ellen irányuló - tipikusan csupán magánlaksértést megvalósító - támadás élet kioltásával történő elhárítására, figyelemmel az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésére, az élethez való jog olyan szükségtelen korlátozását jelenti, amely egyaránt sérti az Alaptörvény II. cikkét, valamint az EJEE 2. cikkét, és ezen keresztül az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdését is.” [vö. Gál Andor: A Kúria jogegységi határozata a jogos védelemről, in: Jogesetek Magyarázata 2014/3. – Büntetőjog, Complex Jogtár]

¹⁹ Vö. 11/1992. (III. 5.) AB határozat

laikusok (a potenciális védekező személyek) számára is egyértelműen, következetesen értelmezhető szöveg kerüljön törvényi szintre, másrészt, hogy valamennyi feltételt érintően kellő törvényi értelmező rendelkezést fűzzön az egyes esetekhez.

A törvényi szabályozás egyértelműsítésének igényét a Kúria és a MÜK válaszában foglaltak is alátámasztják, hiszen e válaszok éppen arra a problémára világítanak rá, hogy a bírói gyakorlat a szituációs jogos védelem esetköreinek megítélése tekintetében nem következetes és nem egységes.

Egyelőre nem rendelkezem további információval arról, hogy a jogalkalmazásban megmutatkozó bizonytalanságok kiküszöbölésére 2019. év elején megalakított joggyakorlat-elemző csoport jelenleg milyen fázisban tart, várhatóan mikor és milyen megállapításokat fogalmaz meg. *Mindazonáltal a vizsgálatom során megállapítottam, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdésének szövege összességében, de különösen a lakásba történő behatolásnál a védekező jelenlétével összefüggő kérdések és az „éjjel” fogalma tekintetében nem egységes jogalkalmazói értelmezésekre ad lehetőséget, amely a jogbiztonságból fakadó normavilágosság követelményének sérelmét idézi elő.*

A Btk. 22. § (3) bekezdésnek a (2) bekezdéshez képest való eltérő kontextusára tekintettel – mivel a hatályos törvényi koncepció értelmében átfedés a két bekezdésben szabályozott esetek között jellemzően nem képzelhető el – a (3) bekezdés tartalmának önálló vizsgálatától eltekintettem.

IV. Intézkedésem

Az Alaptörvény III. cikkében, továbbá a Q cikk (2) bekezdésében foglalt alapjogokkal illetve követelményekkel összefüggő visszásság megszüntetése érdekében, az Ajbt. 37. §-a alapján *felkérem az igazságügyi minisztert*, hogy a jogalkalmazó szervek tapasztalataira figyelemmel, velük egyeztetve, *fontolja meg a Btk. 22. § (2) bekezdésében foglalt szabályozás módosítását, pontosítását* annak érdekében, hogy a szituációs jogos védelem megállapítására egységesen, következetesen kerülhessen sor a büntető igazságszolgáltatásban. E körben különösen legyenek figyelemmel a következőkre:

- a lakásba történő behatolásnál a védekező személy fogalmát illetve jelenlétét érintő szabályozás pontosítására, továbbá
- az éjjel fogalmának egyértelmű, közérthető, a normavilágosság követelményének megfelelő meghatározására.

Jelentésemet továbbá a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja munkájának segítése, valamint a jogalkalmazó szervek egységes és koherens jogértelmezésének, gyakorlatának elősegítésében bízva *tájékoztatásul megküldöm a Kúria elnöke, a legfőbb ügyész és a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke részére.*

Budapest, 2020. az elektronikus dátumbélyegző szerint

dr. Kozma Ákos